

Argument

Cartografierea documentelor istorice despre ocuparea Aradului în 1944 este un proces de analiză cu implicații profunde, un demers necesar pentru înțelegerea modului în care, în urmă cu peste 80 de ani, funcționa administrația publică. Este un act de creație, dar și de certificare istorică, care continuă publicistica apărută pe această temă, cu scopul de a aduce în atenția celor interesați noi informații și amănunte din perioada în care Aradul a fost ocupat de armata sovietică. Facem referire la documente care au ieșit la iveală pentru prima dată în spațiul public, prin care descoperim luptele acerbe din regiune, viața de zi cu zi din oraș și județ, complexitatea administrativă și modul de comunicare din timpul ocupației. Aceste materiale ne permit să descifrăm detalii ale unui moment dramatic, să clarificăm aspecte încă aflate în analiză și dezbateră și să dezvăluim adevăruri fundamentale despre trecutul orașului. În acest mod putem oferi o imagine exactă a istoriei și putem construi o memorie colectivă bazată mai degrabă pe fapte decât pe mit sau legendă.

Ocuparea Aradului a produs o serie de documente oficiale – rapoarte administrative, ordine militare, note de informare – care reflectă modul în care autoritățile au încercat să facă față inerentei crize postbelice. Deși aparent neutre, aceste documente transmit în esență mai mult decât laconicele decizii birocratice. Analiza lor evidențiază nu numai modalitățile în care autoritățile locale s-au raportat la evenimentele dramatice ale războiului, ci și mecanismele legislative și administrative prin care au încercat să mențină ordinea publică, să gestioneze crizele și să stabilească legături cu structurile superioare de guvernare. Documentele oficiale, păstrate în arhivele statului, reprezintă martori oculari ai vremurilor și, spre deosebire de istoria transmisă din vorbă în vorbă sau de interpretările ulterioare, ele pot comunica cu exactitate despre oameni, fapte, întâmplări, putând arăta modul în care s-a desfășurat ocupația sovietică și consecințele imediate pentru populația și autoritățile locale.

Actele administrative după care a funcționat societatea românească după cel de-al doilea război mondial au fost specifice situației de război. Distingem ordine care vizau organizarea administrativă și publică, îngrădirea unor drepturi și libertăți cetățenești, cadrul în care s-a desfășurat viața de zi cu zi a populației, a agenților economici și a instituțiilor publice.

Diferitele etape ale conflagrației au determinat modificări legislative, astfel încât putem menționa despre o dinamică a actelor normative specifice în vreme de

război, accentuată de faptul că această zonă a Europei poate fi considerată, așa cum susține dr. Constantin Corneanu, „o zonă de convergență a tendințelor de destrămare a imperialismului englez și de clădire de noi sisteme de dominație mondială”.

Desigur, punctul nodal al eșafodajului juridic național îl reprezintă data de 23 august 1944, un moment precedat de acte normative cu caracter antisemit, de la care pornește cercetarea noastră documentară. Ele trasează coordonatele vieții publice marcate de doctrina fascistă promovată de cabinetul Antonescu.

Publicăm acte inedite, comunicări militare, administrative, documente civile care transmit dramatismul acelor vremuri. Sunt de reținut tonul discursului, de cele mai multe ori echilibrat, rațional; respectul în relația cu autoritățile ierarhice superioare; confuzia în unele situații neprevăzute generate de relaționarea cu „armata amică” sovietică. De asemenea, din corespondența Prefecturii cu administrațiile locale aflăm informații prețioase despre evoluțiile din teritoriu, jaful și pierderile din război și, mai ales, de după „eliberare”.

Prin acest demers contribuim la dezvoltarea episoadelor sociale ale stării de conflict. Ne-a interesat să înțelegem și să transmitem felul în care războiul a influențat viața oamenilor, impactul asupra economiei locale, schimbările la nivel micro-social determinate de conflația mondială.

În opinia noastră, „eliberarea” din 21 septembrie 1944 este în fapt un concept îndoielnic, pentru că a deschis, în realitate, șirul unor atrocități împotriva populației civile a Aradului și a unor abuzuri îndreptate contra administrației. Armata sovietică a avut un comportament de armată de ocupație, și nu de eliberator, sporind teroarea acelei perioade. În gospodăria a violat, a jefuit, a distrus; în relația cu primăriile și cu prefectura, a confiscat mijloace de locomoție și de comunicare, a rechiziționat birouri, a instaurat o justiție militară paralelă.

Dintre cele peste 400 de documente consultate în procesul de documentare, le publicăm pe cele pe care le considerăm cele mai relevante pentru creionarea stării de spirit și evoluția ostilităților. Printre ele sunt și informările Legiunii de Jandarmi, ale Prefecturii, ale Plaselor, dar și anchete, note informative, plângeri ale populației civile, ordine de acțiune.

Am găsit în arhive și publicăm dispoziția falsă de demitere a prefectului general Sabin Banciu, prin care s-a încercat destabilizarea instituției Prefecturii într-o perioadă dificilă a conflictului. Dar sunt și procese-verbale care immortalizează daunele provocate de cele două armate, maghiară și sovietică, în tăvălugul dezlănțuit peste Arad.

Am considerat util, pentru facilitarea lecturii, să grupăm documentele în secțiuni distincte, păstrând cronologia perioadei. Începem cu încadrarea în

context, dispozițiile din perioada premergătoare și cele după întoarcerea armelor, la 23 august. Continuăm cu rapoartele de violare a frontierei, cu procesul-verbal al autorităților arădene cu privire la atacul din 13 septembrie. Este prețios raportul amănunțit al avocatului Cornel Avramescu, liderul comunității românești, pe care îl redăm integral, chiar cu adnotările sale olografe.

Se constată, pe unele documente, notele și dispozițiile Prefectului, subprefectului, care trasează sarcini și delegă atribuții. Unele dintre dispoziții sunt scrise de mână (probabil dictate unui secretar), apoi bătute la mașină și transmise oficialităților de la București. Am reținut și publicat câteva, pentru a transmite preocuparea autorităților față de o comunicare eficientă și rapidă. Nu în ultimul rând, meticulozitatea caligrafiei este un indicator al gradului de educație a funcționarilor care au gestionat respectiva perioadă de criză.

Cartografierea documentelor despre ocuparea Aradului nu este doar o muncă de arhivare, ci și un act de comunicare între trecut și prezent. Fiecare document redescoperit devine un mesaj transmis de-a lungul deceniilor, oferind o perspectivă mai adevărată asupra evenimentelor. În acest sens, identificarea acestor surse are nu numai valoare istorică, ci și morală: permite comunităților să înțeleagă adevăruri care au fost ascunse sau reinterpretate de-a lungul timpului.

Am considerat importantă cercetarea și redarea documentelor referitoare la luptele și viața în județul Arad în a doua jumătate a anului 1944 pentru că Aradul a fost un teritoriu cu un specific aparte. Nu a fost cuprins în teritoriile ungare revendicate prin Tratatul de la Viena în 1940 și a rămas încorporat în regatul României. A devenit o țintă a emigrației populației de etnie română și evreiască din Transilvania de Nord, ajungându-se, așa cum arată Andrei Ando în volumul „Gânduri și vorbe. Aradul la intersecțiile istoriei”, ca în toamna anului 1940 populația Aradului să se dubleze, în numai trei săptămâni, ca urmare a fenomenului migraționist.

Această situație a redefinit realitatea arădeană. Prezintă în acest volum documente care reglementează și stabilesc jaloanele conviețuirii în spațiul arădean. Aflat în spatele frontului, Aradul devine un punct strategic, în septembrie 1944, când armata ungară, după o întâlnire a comandantului trupelor maghiare cu Adolf Hitler, atacă frontiera de stat a României, cu intenția de a crea un culoar ofensiv pentru apărarea Transilvaniei de Nord.

Cercetarea noastră redă o sumă de documente naționale și locale din acea perioadă, ordine, recomandări, acte normative generate ad-hoc, în cea mai tulburătoare perioadă a Aradului aflat sub asediu. România, cu sprijin sovietic, avea să recucerească, în numai 8 zile, orașul ocupat de trupele maghiare între

13-21 septembrie 1944. Însă, în județul Arad, prezența militară ungară a persistat mai mult.

Documentele juridice pe care le publicăm reprezintă repere istorice ale acestei perioade, reglementări speciale care ne ajută să înțelegem ce a însemnat viața în vreme de război, într-un oraș strategic.

Aș dori să mulțumesc tuturor celor care au contribuit la acest efort de cartografiere a documentelor, în special colegului meu, istoricul Andrei Ando, pentru sprijinul acordat în procesul de cunoaștere a unei perioade importante, intense și dificile a istoriei Aradului.

CAPITOLUL I

CONTEXT

35

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
 DIRECȚIUNEA GENERALĂ A ADMINISTRAȚIEI
 -Direcțiunea Administrației de Stat
 Nr.51.955 A. din 18 Martie 1944

PREFECTURA JUDEȚULUI ARAD
 23 MARTIE 1944
 4948
 Adm.

23 MART. 1944

Conf. d. a

*Scrisoarea - Ordin confidențial către Preturi
 Nr. de executare în termenii.*

DOMNULUI P R E F E C T

Ministerul Afacerilor Interne a primit în ultimul timp, dela Prefecturile județelor din Ardeal și Banat, un mare număr de acte dresate contra locuitorilor de origine etnică maghiară, cari au părăsit țara fraudulos, pentru a se sustrage obligațiunilor serviciului militar. Aceste acte fiind înaintate Ministerului Justiției, potrivit art.40 și următorii din legea pentru dobândirea și pierderea naționalității române, li s'a retras naționalitatea română, prin Jurnale ale Consiliului de Miniștri.

In legătură cu această chestiune, Ministerul Afacerilor Străine cu adresa Nr.82.607/943 ne-a comunicat că, în situația actuală, punctul de vedere al aceluia Departament este că aceste persoane să nu fie declarate căzute din naționalitatea română și nici să li se sechestreze averile, deoarece ne-am expune la aceleași măsuri față de românii din Transilvania de Nord, mult mai numeroși și cărora până acum nu li s'au luat averile sub această formă.-

Comunicându-vă cele de mai sus - potrivit cu ordinul Domnului Ministru General de Corp de Armată D.I. Popescu - vă rugăm să binevoiți a lua măsuri de a nu se mai da curs actelor dresate contra celor cari au părăsit țara fraudulos.-

Autoritățile Administrative vor îngriji ca bușurilăle celor plecați fără a lăsa mandatarii cu procură, să fie administrate potrivit Legii Nr.82/942.-

M I N I S T R U,
Domniei Popescu

Director General,
Popescu
 2288

COMUNICAT:
 D-ilor Prefecți ai județelor din Ardeal și Banat.

La 18 martie 1944, un ordin confidențial al Ministerului Afacerilor Interne către prefecții din județele din Ardeal și Banat este distribuit de Prefectura Arad către preturi, cu mențiunea „pentru executare întocmai”. Ordinul de ministru stipula oprirea măsurilor de sancționare a etnicilor maghiari care au părăsit țara fraudulos. Inițial, s-a dispus în cazul lor retragerea cetățeniei române și confiscarea averilor, dar de teama ca populația românească din Transilvania de Nord să nu fie supusă unor măsuri similare de către autoritățile maghiare de ocupație, s-a revenit asupra deciziei.

Chestura Poliției Municipiului Arad.
Biurul Poliției Ad-tive.

Nr.10020

CIRCUMSCRIPȚIA IV-a
Intrat No. 2104.
13.V.944
dia

din 9.Mai 1944.

Către
Comisariatul Circ.IV.a de poliție

Loco.-

Se trimite aci alăturat copia de pe deciziunea Nr. 6662.din 29.Aprilie 1944,a Primăriei Municipiului Arad,cu privire la menajeria "Popescu Antonov" situată între str.Neculce,canalul Mureșel și edificiul Direcțiunei Regionale C.F.R.,cu acea că veți proceda la evacuarea ei,în cazul dacă până la data de 15.Mai a.c. proprietarul eiș nu se va conforma dispozițiunilor deciziunei cu Nr.de mai sus.-

Raportat executarea.-

CHESTOR :

Seful biuroului pol.ad-tive:

În Aradul dinainte de război exista o grădină zoologică privată, cu feline exotice. Confruntate cu un val de reclamații din parte vecinilor care nu se împăcau cu ideea că trăiesc alături de lei și tigri, un râs, doi urși, o hienă și un țap, un șobolan de apă, păsări exotice, autoritățile au dispus evacuarea animalelor. Dar proprietarii grădinii zoologice au plecat la București, ceea ce a târâgănat cu săptămâni de zile rezolvarea situației. În cele din urmă, în vara anului 1944, animalele au fost toate evacuate, la intervenția energetică a comisarului Ioan Pop, șeful Comisariatului Circa IV Poliție Arad.

ROMANIA.
PREFECTURA JUDEȚULUI ARAD.
Serviciul Administrativ
No.10.010/1944.
Arad, la 14 August 1944.

Priveste: Combaterea speculei.-

Catre

La Prefectura Aradului
Sua Prefect
OFICIUL DE APROVIZIONARE JUD.
DNII PRETORI DE PLASA

LA PRESEDINȚA.

Cu onoare Vă comunicăm în copie, ordinul circular
No.52.235 din 31 Iulie a.c. al Ministerului Afacerilor In-
terne, în combaterea speculei în mediul rural.

Ni se vor semnala cazurile spre a putea lua mă-
suri.-

SEFUL SERVICIULUI,
[Signature]

C O P I E :

Ministerul Afacerilor Interne, Direcțiunea Generală
Administrației, Direcțiunea Administrației de Stat. Egal-
nal I. No.52.235 din 31 Iulie 1944.-

ORDIN CIRCULAR

Ministerul Afacerilor Interne constată din nou că, în
urma evacuirilor și dispersărilor ocazionale de evenimente
le actuale, specula face ravagii mai ales în mediul rural.

Pentru curmarea acestui rău, Vă rugăm să luați măsur-
ea în toate inspecțiile ce se fac în județ atât de Dvs., cât
și de dnii Subprefeți și Pretori, să se cercetească și pre-
țurile, în special la articolele alimentare, precum și de
controlorii de prețuri își fac datoria.

Cu această ocazie Vă reamintim că, după legea sabot-
ajului aveți competența să constatați infracțiunile și în
această calitate, Vă rugăm să utilizați de acest drept pentru
stărpirea speculei.-

P. Ministru:
/ss/ Popescu

Director General:
/ss/ Răssu.

EXECUTAT
LA SERVICIUL JUDEȚEAN
ARAD
AL ARHIVELOR NAȚIONALE

Pentru conformitate,
Dr. Păulea Pompiliu

**La 14 august 1944, Prefectul Aradului redirecționează către subprefect
ordinul ministrului de Interne Corneliu Popescu, de acțiune fermă
împotriva speculei. „Pentru curmarea acestui rău, vă rugăm să luați
măsuri”, transmitea ministrul, trimițând autoritățile locale la prevederile
Legii Sabotajului.**